

ФІЛАЛАГІЧНЫЯ НАВУКІ

УДК 811.161.3'373

**ОНИМЫ-ХРАНОНИМЫ Ў МАСТАЦКІХ ТВОРАХ ДЛЯ ДЗЯЦЕЙ
(на матэрыяле тэкстаў беларускіх дзіцячых пісьменнікаў)****М. М. Дзядок**аспірант кафедры беларускага мовазнаўства УА МДПУ імя І. П. Шамякіна,
магістр філалагічных навук.Навуковы кіраўнік: доктар філалагічных навук, прафесар,
загадчык кафедры беларускага мовазнаўства УА МДПУ імя І. П. Шамякіна
В. В. Шур

У артыкуле разглядаюцца онімы-хранонімы як асобная разнавіднасць уласных імёнаў, ужытых беларускімі пісьменнікамі ў творах для дзяцей. Даследуюцца структурна-семантычныя асаблівасці такіх адзінак, выяўляюцца іх функцыі. Прааналізаваны з'явы сістэмнай суадноснасці хранонімаў у дзіцячых творах (анімічная гульня, каламбур і інш.).

Уводзіны

У працах некаторых даследчыкаў падаецца азначэнне і кароткая характарыстыка хранонімаў як прапрыятываў асобнага тыпу. Так, Н. Падольская ў “Слоўніку рускай анамастычнай тэрміналогіі” дае наступнае азначэнне: **хранонім** (грэч. χρόνος “час, пара” + онім) – уласнае імя адрэзка часу. Пр.: Пятроўская эпоха, Дзень Перамогі, Новы год і г. д. [1, 162]. Даследчыкамі адзначана іх “асаблівая прырода”, якая заключаецца ў спецыфічным спосабе адлюстравання нацыянальных культурных рэалій (звычай, трыдцый, побыту), нацыянальнага светаўспрымання. Падрабязны разгляд гэтых адзінак як асаблівага разраду ўласных імёнаў ва ўкраінскай мове зрабіў С. Реммер [2]. Ён прасачыў працэсы хранонімнай намінацыі, даў падрабязную класіфікацыю хранонімаў, выявіў спецыфіку іх семантыкі на шырокім моўным матэрыяле (украінскай, англійскай, польскай, рускай, беларускай моў).

У літаратурнай анамастыцы вывучэнне хранонімаў носіць фрагментарны характар. Онімы такога тыпу разглядаюцца як перыферычныя адзінкі пры аналізе асаблівасцей анамастыкону асобных аўтараў [3]–[5]. Такія адзінкі ў мастацкіх творах для дзяцей застаюцца амаль недадаследаванымі. Аднак некаторыя асаблівасці іх выкарыстання на матэрыяле рускіх праявіліся тэкстаў разгледзела В. Бардакова [6]. У айчынным мовазнаўстве ўжыванне такіх адзінак у творах беларускай мастацкай літаратуры часткова прасачылі В. Шур [7, 64, 160] і А. Гіруцкі [8].

Намі прааналізаваны некаторыя творы для дзяцей Я. Калашнікава [9], Г. Дашкевіч [10], В. Віткі [11], І. Муравейкі [12], В. Вольскага [13], у якія арганічна ўваходзяць хранонімы. У спалучэнні з іншымі лексемамі такія адзінкі патэнцыяльна валодаюць самымі рознымі стылістычнымі магчымасцямі.

Мэта даследавання: выявіць спецыфічныя моўныя адметнасці онімаў-хранонімаў у мастацкіх творах для дзяцей.

Метадалагічнай асновай даследавання з'яўляюцца статыстычны, класіфікацыйны, інтэрпрэтацыйна-апісальны, параўнальна-супастаўляльны метады.

Вынікі даследавання і іх абмеркаванне

Выяўленыя ў творах онімы-хранонімы можна падзяліць на дзве групы: **беларускія назвы месяцаў**: *Студзень* (9 словаўжыванняў), *Лістапад* (5), *Люты* (3), *Сакавік* (4), *Кастрычнік* (4), *Красавік* (4), *Май* (2), *Травень* (1), *Травень-Май* (1), *Чэрвень* (3), *Ліпень* (2), *Жнівень* (2), *Верасень* (2),

Грудзень (1), *Кастрычнік* (2), *Снежань* (2); **назвы беларускіх народных святаў**: *Новы год* (2), *Каляды* (1), *Хрышчэнне* (1), *Вадохрышча Святое* (1). У залежнасці ад структуры гэта **простыя** (*Снежань, Люты, Сакавік, Каляды* і інш.), **складаныя** (*Лістапад, Травень-Май*) і **састаўныя** (*Вадохрышча Святое, Новы год*) хранонімы.

У вершах маленькаму чытачу даступна растлумачаны беларускія назвы месяцаў, якія ўмела персаніфікаваны пісьменнікамі, ажыўлены і надзелены чалавечымі якасцямі: – *А пасля з'явіўся Люты / Цераз поле, нацянькі, / Паглядзеў, ці мы абуты / І ці ёсць у нас канькі* [14, 7]; *Студзень ёлку нам прынёс, / Падарункаў поўны мех / З ім адразу ж Дзед Мароз / Ціха тупае ля стрэх* [14, 6]; – *Вось і Верасень прыбыў, / Прывалок дажджоў нямала* [14, 7]; – *А Кастрычнік сцеле лён, / Бульбе робіць ён дакопкі, / У садах збірае плён – / Горы яблыкаў салодкіх* [14, 8]; *Заспявала восень зычна, / Запаліў кастры кастрычнік, / Падарыў нам лістапад / Лісія ціхі зарапад. / Грудзень стукае ў грудзі: / – Дакапайце ж бульбу, людзі!* [10, 18]. Месяцы-браты размаўляюць (**Жнівень кажэ**: *Я сажну / Усё камбайнам і жняяркай* [14, 7]), назіраюць за дзеткамі (**Люты** <...> **Паглядзеў, ці мы абуты / І ці ёсць у нас канькі [14, 7]), носяць падарункі (**Студзень ёлку нам прынёс** [14, 6]), працуюць у агародзе, садзе (**Кастрычнік сцеле лён, / Бульбе робіць ён дакопкі, / У садах збірае плён** [14, 8]). Дзеясловы (*з'явіўся, прынёс, тупае, кажэ, прывалок, сцеле, стукае, прыбыў, запаліў, падарыў* і інш.), ужытыя ў кантэксце з хранонімамі, не толькі дакладна, выразна, вобразна характарызуюць працэс і дынамічнасць дзеяння, але і дапамагаюць стварэнню мастацкага вобраза.**

Дзіцячыя пісьменнікі актыўна ўжываюць онімы-хранонімы ў якасці загаловаў сваіх твораў для кандэнсацыі ўвагі малога чытача, які толькі пачынае знаёмства са словам. Так, пры дапамозе такіх бібліонімаў В. Вольскі ў кнізе “Месяц за месяцам” складае свайго роду календар беларускай прыроды (“*Студзень*”, “*Люты*”, “*Сакавік*”, “*Красавік*”, “*Май*”, “*Чэрвень*”, “*Ліпень*” і г. д.), у якім паслядоўна тлумачыць звязаныя з пэўным бібліонімам-хранонімам з’явы прыроды (яе абуджэнне і заміранне, жыццё звяроў і птушак), раскрывае сэнс назвы гэтых адзінак: *Цвіце ліпа – адсюль і паходзіць назва гэтага месяца* (Ліпень – М. Д.). *Пчолы папаўняюць свае соты светлым і духмяным ліпавым мёдам* [13, 54]; *Прышоў на змену красавіку прыгожы і вясёлы май, паэтычны месяц маладой травы, кветак і спеваў. Нездарма ў старыя часы называлі яго па-народнаму – травень* [13, 37]; *Люты лічыцца апошнім месяцам зімы. Лютуюць халодныя, рэзкія вятры, завеі, мяцеліцы. Гэта месяц снежных заносаў. Зіма нібы збірае апошнія сілы, каб спагнаць сваю злосць перад сконам* [13, 17]. Такі спосаб падачы інфармацыі адпавядае дзіцячаму ўспрыманню, дазваляе ў дасціпнай форме перадаць дзецям веды аб прыродзе [15, 52]. Ажыўленне семантычнага зместу оніма-храноніма з’яўляецца тыповым прыёмам дзіцячых пісьменнікаў. Пры дапамозе выкарыстаных у творах лексем-актуалізатараў: *Запаліў кастры кастрычнік, / Падарыў нам лістапад / Лісія ціхі зарапад* [10, 18] рэалізуецца прыём мастацкай этымалагізацыі онімаў-хранонімаў, з’яўляецца магчымасць дадатковага мастацкага тлумачэння назвы.

Я. Калашнікаў у вершах “*Студзень*”, “*Люты*”, “*Сакавік*”, “*Кастрычнік*” [9] расказвае пра звязаныя з гэтымі хранонімамі рэаліі (з’явы прыроды, святы, народныя прыкметы): *Свеціць сонейка ярчэй, / Ужо далёка студзень. / – Гэй, вясна, прыходзь хутчэй, – / Запрашаюць людзі* [9, 24]; *То ж цудоўна, калі студзень / Снежны, ды марозны будзе. / Вельмі рад тады народ – / Ураджайным будзе год* [9, 22]; *А ў ягоных (Лютага – М. Д.) таямніцах / Ёсць надзейная прыкмета, / Будзе цёпла на грамніцы – / Дык чакайце хутка лета, // А калі мароз трашчыць – / Дык зіме шчэ доўга быць* [9, 23].

Наша краіна адметная ў розныя поры года, і пісьменнікі не шкадуюць мастацкіх сродкаў, каб адлюстравалі яе характар. Так, сэнс складанага храноніма *Лістапад*, вынесенага В. Віткам у заглавак верша, раскрываецца зместам усяго твора: *Як малое птушанятка, / Перабег лісток дарожку. / Кінуўся за жоўтым статкам, / Мільганулі толькі ножкі. // Закружылі па асфальце / За чародкаю чародка. / Любыя, не адлятайце – / Будзе вырай ваш кароткі. // Зменіцца зіма вясною, / Узляціце зноў на дрэвы. / Зноў шчасліваю парою / Я пачую вашы спеваы* [11, 29]. Запамінальныя індывідуальна-аўтарскія метафары (*Перабег лісток дарожку. / Кінуўся за жоўтым статкам, / Мільганулі толькі ножкі*), параўнанні (*лісток, як малое птушанятка; лістапад, як птушкі, якія ляцяць у вырай*), эпітэты-прыметнікі (*жоўтым, малое, шчасліваю*) уражваюць вобразнай характарыстыкай, пазітыўна ўздзейнічаюць на чытача, трымаюць яго ўвагу да апошняга

радка. Канцэнтрацыя гэтых мастацка-паэтычных сродкаў (індывідуальна-аўтарскіх метафар, параўнанняў, эпітэтаў) у межах адной паэтычнай страфы выклікае ў чытача пачуццё прыгажосці, замілавання і нават захаплення падаючым лісцем.

Даступна і цікава тлумачыць хранонім *Лістапад* С. Шушкевіч: *Вось прыходзіць Лістапад, / Хоць з дажджамі, ды багаты. / Ён атрос ад лісця сад, / Іней вешае, як вату* [14, 8]. Вобразна і маляўніча пісьменнік паведамляе, чаму людзі выбралі ў якасці назвы месяца такое гаваркое слова – *Лістапад*, утворанае марфалагічным спосабам: ‘аснова назоўніка *лісце* + злучальны элемент складанага слова *-а-* + аснова дзеяслова *падаць*’ – *Ліст* + *а* + *пад* → лісты падаюць. Вобразнасць храноніма дасягаецца пры дапамозе спалучэння комплексу мастацкіх сродкаў, ужытых побач з ім: дзеясловаў-выказнікаў (*прыходзіць, вешае, атрос*), словаў-актуалізатараў (*атрос ад лісця*), простага параўнання (*іней вешае, як вату*), выражанага зваротам з параўнальным злучнікам *як*. Так, “...звычайнае, вядомае слова становіцца характарыстычным, гаваркім, якое не толькі нешта называе, абазначае, а і само гаворыць, малюе, стварае вобраз” [7, 77].

Большасць онімаў-хранонімаў у прааналізаваных творах з’яўляецца семантычна празрыстай. Аднаведна класіфікацыі А. Рогалева, гэта прамагаваркія ўласныя імёны, “якія прама, непасрэдна, адкрыта і вобразна характарызуюць дзейных асоб твора” [16, 54]. Наяўнасць гаваркіх імёнаў у дзіцячай літаратуры дэманстрацыйна абавязковая. Нават рускамоўныя паэты, пішучы пра беларускія назвы месяцаў, адчуваюць, што яны гаваркія, і свядома ўключаюць іх у тэкст, не перакладаючы на рускую мову. Так, аналізуючы верш Б. Спрычана “Беларускія месяцы”, А. Гіруцкі звярнуў увагу, што назвы ўсіх дванаццаці месяцаў у гэтага пісьменніка разглядаюцца як уласныя моўныя адзінкі, а этымалагічныя падказкі да онімаў вельмі выразныя, пабудаваныя з выкарыстаннем таўталогіі і каламбураў. Мастацкія вобразы, створаныя спецыфічнай гульні аднакаранёвых слоў, вядомых у рускай і беларускай мовах, становяцца падкрэслена семантычна выразнымі і зразумелымі чытачу: *...следом травы из-под листьев ржавых / В мир несут красу Красавика. / И запахнет цветом липы Липень, / И Зарей нальётся в соты мёд. / И летит на землю снегом Снежань. / Стынет бор в спящей белизне... / Запахом березового сока / Из лесу сочится Сакавик...* [8, 81–82]. Назвы, узятыя з мовы народа, жывуць у нашай свядомасці, яны лёгкія і зразумелыя дзецям. Гэта ўтвораныя лексіка-семантычным спосабам, як і большасць гаваркіх адзінак, субстантываваныя прыметнікі: *Люты* ← люты, *Сакавік* ← сакавіты, *Снежань* ← снежны, назоўнікі: *Красавік* ← краскі, краса, *Травень* ← трава, *Ліпень* ← ліпа, *Жнівень* ← жніво; дзеяслоў: *Студзень* ← студзіць, у якіх трапна адлюстраваны не толькі векавыя назіранні сялян за станам прыроды ў канкрэтную пару года, але і асаблівасці сялянскага побыту.

Такім чынам, пры дапамозе семантычна празрыстых хранонімаў адбываецца знаёмства маленькага чытача са з’явамі прыроды ў пэўны месяц года. Такі пераход агульных назваў (месяцаў) ва ўласныя максімальна спрашчае дзіцяці ўспрыманне і разуменне зместу тэксту твора (*Люты* ← люты), дапамагае пісьменніку стварыць вобразы, даступныя і лаканічныя для дзіцячага ўспрымання. Такія гаваркія словы, як адзначыў Ф. Янкоўскі, характарызуюць з’яву, прадмет, даюць штырышок вобраза ці нават вобраз [17, 19].

Пра адметнасці кожнага з месяцаў пісьменнікі гавораць займальна і арыгінальна. Так, ставіцца пад сумненне “лютасць” *Лютага* ў аднайменным вершы Я. Калашнікава: *Хто сказаў, што Люты люты?! / То ж зусім – зусім не так* [9, 23]. Пытальна-клічная канструкцыя, ужытая ў канцы першага сказа, дапамагае пісьменніку ўтрымаць увагу маленькага чытача, зацікавіць яго ўжо з першых радкоў у прачытанні ўсяго тэксту верша. Пры дапамозе анамінацыі – фігуры маўлення, заснаванай на паўторах роднасных слоў для інтанацыйнага выдзялення семантычна значнай маўленчай адзінкі, ствараецца каламбур (*Люты* → люты), эффект якога накіраваны на абуджэнне думкі дзіцяці. У выніку такога ўзаемадзеяння оніма і апелятыва ў мастацкім тэксце адбываецца збліжэнне іх стылістычнай функцыі. Акрамя намінацыйнай, эстэтычнай, тэкста- і стылеўтваральнай функцыі, онім-хранонім набывае і інфармацыйна-пазнавальную: чытач даведваецца пра асаблівасці характару *Лютага*. Я. Калашнікаў “малое” *Лютага* як хлопчыка-свавольніка, падкрэслівае яго непрадказальнасць і для характарыстыкі выкарыстоўвае кантэкстуальную перыфразу *гарэза шалапутны: Ён гарэза шалапутны, / Ды на жартачкі мастак. <...> То зрабіць адлігу здольны,*

/ *То марозчыкам гартуе...* [9, 23]. Размоўны прыметнік *шалалупутны* (у значэнні ‘легкадумны, дзівацкі, узбаламучаны’) дае оніму-храноніму дадатковую аўтарскую характарыстыку і ў спалучэнні з назоўнікам *гарэза* (у значэнні ‘вяселун, дуронік, непаседа’) стварае новы непаўторны мастацкі вобраз вясёлага, бесклапотнага шкодніка. Выкарыстанне мімезіснага рэдубліката-апелятыва *люты* ў постпазіцыі да храноніма *Люты* “ажыўляе, падкрэслівае натуральную семантыку оніма, робіць мастацкі тэкст эмацыйна ўскладненым” [7, 78]. Эпітэты-прыметнікі, выкарыстаныя пісьменнікам пры рыфмоўцы (*люты – шалалупутны*): *Хто сказаў, што Люты люты?! / То ж зусім – зусім не так. / Ён гарэза шалалупутны, / Ды на жартачкі мастак* [9, 23], яскрава характарызуюць онім-хранонім, дапамагаюць стварыць мастацкі вобраз, максімальна перадаць аўтарскую задуму.

Дакладныя індывідуальныя рысы кожнага месяца года перадае пры дапамозе эпітэтаў, ужытых у прэпазіцыі (постпазіцыі) да храноніма, С. Шушкевіч у вершы “Дванаццаць пасланцоў”: *Сакавік вясёлы крочыць, / Гоніць прэч завеі, снег. / І ручай ужо цуркоча, / І чуваць дзіцячы смех* [14, 7]; *Вось ідзе зялёны Май, / Кветкі першыя калыша, / І насустрач сонцу гай / Узнімае вецце вышай* [14, 7]; *Цёплы Чэрвень скалыхнуў / Нівы жыта і пшаніцы, / І касцам тут не да сну – / Травы аж да паясніцы* [14, 7]; *Снежань снежны тут як тут, / Гурбы беляў наўкола. / Убяллі ён кожны кут, / Кожны дом, узвышшы, доли* [14, 8], што дапамагае вобразна раскрыць асаблівую прыгажосць кожнай па-свойму непаўторнай пары года. Выкарыстаны ў вершы то прамы, то адваротны парадак слоў (*Вось ідзе зялёны Май, / Кветкі першыя калыша, / І насустрач сонцу гай / Узнімае вецце вышай* [14, 7]) набліжае мову да даверлівай размовы пісьменніка з чытачом, і як вынік – лёгкасць успрымання зместу. Розныя паэты своеасабліва, арыгінальна падаюць хранонім. Так, *Сакавік* С. Шушкевіча *вясёлы*, Я. Калашнікава – *марозны*, В. Рагаўцова – *сакавіты* (з гаючым сокам). В. Вітка паказаў дзецям свой *Сакавік*, “намаляваўшы” карціну бязлітаснай барацьбы *Зімы* з *Вясной*. Сапраўдныя ваенныя баталіі разгортваюцца перад чытачамі: *Ранак чырвоным плакатам / Цяплю абвясціў вайну. / У шыкавую атаку / Пайшла зіма на вясну. // Зазіхацела зброя, / Крышцацца ледзяшы, / Б’юцца зацята героі, / Але ўжо не цяжка рашыць, / Хто ўпэўнена атакуе, / Хто сіліцца цераз край / І навіну якую / Нясе нам шчаслівы ручай, // Якія друкуюць дзёшы / Вясёлыя капяжы. / Бо перамог мацнейшы / На сонечным рубяжы* [12, 34–35].

Як асаблівы мастацкі прыём пісьменнікі ўжываюць супастаўлення ў кантэксце роднасныя словы: *Снежань снежны, Жнівень сажну жняяркай, Кастрычнік – гараць кастрамі бярозы, клёны і інш.*, у выніку чаго ўзнікае спецыфічная “гульня” слоў, якой ствараецца дасціпнасць, павышаная ўвага да зарыфмаваных радкоў. Так, выбар беларусамі гаваркіх хранонімаў лаканічна, цікава тлумачыць В. Рагаўцоў: *Студзень студзіць вокны, дзверы / Подыхам мяцеліц. / Завывае люты зверам – / Аж дрыжыць аселица. / Сакавік – з гаючым сокам, / З сонечнаю ласкай. / Красавік... І на ўзлюбках / Зацвітаюць краскі. / Луг вітае першатравы. / Травень... Час маёвы. / Чэрвень пчол выводзіць спраўна / На папас мядовы...* [18, 18].

Пры дапамозе онімаў-хранонімаў пісьменнікі па-мастацку паказваюць заканамерны ход каляндарнага года: у “снежны, ды марозны” Студзень прыйдзе *Новы год* і вясёлыя святы – *Каляды і Вадохрышча*, і на змену *Лютаму* заўсёды прыходзіць *Сакавік*: *Новы год звiніць званамі, / Год стары кудысьці знік. / Пачынае студзень з намі часу новага адлік. // У сумётах, увесць узорны, / Атрымаўшы час ва ўладу, / Будзе сумным, будзе зорным... / Ён нясе з сабой Каляды // І Вадохрышча Святое / Студзень нам нясе з сабою* [9, 22]; *Свеціць сонейка ярчай, / Ужо далёка студзень. / – Гэй, вясна, прыходзь хутчэй, – / Запрашаюць людзі. // Ды спазняецца вясна... / Мо дзе на дарозе / Заблудзілася яна / Ў сакавік марозны?* [9, 24]. Ужытыя ў кантэксце хранонімы, якія абазначаюць святы, памацняюць пазнавальную накіраванасць верша, прымаюць удзел у рытмічнай арганізацыі вершаванай мовы (*ва ўладу – Каляды, Вадохрышча Святое – нясе з сабою*) і нясуць значную сэнсавую нагрузку. Пра надыход любімага свята дзяцей – *Новага года*, які вядзе за сабой дванаццаць сваіх братоў-месяцаў з захапленнем распавядае С. Шушкевіч у вершы “Дванаццаць пасланцоў”: *Аж дванаццаць пасланцоў / Новы год да нас вядзе, / На адважных малайцоў / Проста любя паглядзець* [14, 6]; *Кожны раз нам Новы год / Шле сыноў сваіх багатых, / Кожны раз яго прыход / Мы найлепшым лічым святам* [14, 8]. Пісьменнік адкрывае дзецям і заканамернасці народнага працоўнага календара ў розныя поры года:

Вось і Верасень прыбыў, / Прывалок дажджоў нямала, / Хоць касой касі грыбы, / Журавін цяпер – навалом [14, 7]; Цёплы Чэрвень скалыхнуў / Нівы жыта і пшаніцы, / І касцам тут не да сну – / Травы аж да паясніцы [14, 7]; А Кастрычнік сцеле лён, / Бульбе робіць ён дакопкі, / У садах збірае плён – / Горы яблыкаў салодкіх [14, 8], чым інтэлектуальна ўзбагачае дапытлівых чытачоў, так рэалізуецца інфармацыйна-пазнавальная функцыя оніма-храноніма, якая мае выхаваўча-адукацыйнае значэнне і спрыяе самаразвіццю і самапазнанню маленькага чытача.

Для ўзмацнення эмацыянальнай выразнасці паэтычнай мовы пісьменнікі выкарыстоўваюць гукавыя магчымасці слова. Так, “фанетычны паўтор садзейнічае разнастайным прадметна-сэнсавым асацыяцыям” [19, 168]. Такія яго віды, як алітэрацыя і асананс, закліканы “падкрэсліць, выдзеліць, стварыць вобразнасць паэтычнай фразы” [19, 168]. Так, пры дапамозе алітэрацыі (паўтарэння зычных [с], [з]) перадаецца свіст ветру і завеі-завірухі студзеньскім днём: *Студзень, студзень! Недарэмна / Гэты месяц так завецца! / І ў святочны дзень Хрышчэння / У мароз завея ўецца [9, 22]*; гул камбайна ў жнівеньскім полі (зычн. [жн]–[ж]–[ж]–[жн]): *Жнівень кажэ: Я сажну / Усё камбайнам і жніяркай [14, 7]*. Алітэрацыя [ж] у паэта задае рытм, чым ствараецца гукавы вобраз дзеяння, абазначанага дзеясловам-выказнікам *сажну*, падкрэслівае і выдзяляе сувязь яго гучання і сэнсу. Перакрыжаваная рыфма (*сажну – збажыну, ярка – жніяркай*) надае страфе рытм, характар энергіі і працы. Паўтор аднолькавых галосных гукаў [а], [я] – асананс (*Жнівень кажэ: Я сажну / Усё камбайнам і жніяркай [14, 7]*), дапамагае стварыць уяўленне гучання песні жанчын-жней спякотным летнім днём. Ствараецца мілагучнасць і інтанацыйна-гукавая выразнасць.

Па-свойму арыгінальна расказвае пра музычныя здольнасці месяцаў Г. Дашкевіч: – *Граі на дудцы, Сакавік, / На цымбалах – Красавік, / Сын малодшы – Травень-Май, – / нам вясняначкі спявай!* [10, 6]. Як бачым, рэалізацыя дадатковых канатацый да храноніма, сінтаксічна аформленага як зваротак, дасягаецца дзякуючы яго спалучэнню з дзеясловам 2-й асобы загаднага ладу (*граі, спявай*), і дае магчымасць уявіць, як персаніфікаваныя онімы-хранонімы выконваюць дзеянні, звязаныя з фізічнай і разумовай дзейнасцю, – гранне на музычных інструментах, спеў вяснянак.

Для найлепшага засваення дзеткамі асаблівасцей нашай беларускай прыроды ў розныя часы каляндарнага года І. Муравейка паказаў колеравую адпаведнасць хранонімаў: *Самы прыгожы – / Колер зялёны, – / Ё маі шапталі / Бярозы ды клёны. // – Самы гарачы – / Золата колер, – / Улетку звінела / Жытнёвае поле. // – Самы ярчэйшы – / Колер чырвоны, – / Увосень рабіна / Шумела штодзённа. // – Самы бліскучы – / Колер бялюткі, – / Спявала зіма / У завеявы дудкі. // А дзеці казалі / Прасторам і сонцу: / – Ёсе колеры года / Мы любім бясконца!* [12, 150–151]. Пры дапамозе колеравых прыметнікаў пісьменнік перадае зрокавае ўспрыманне мастацкага вобраза – розных пор года. У народна-паэтычным асэнсаванні гэтыя колеры з’яўляюцца сімвалічнымі: *зялёны* – адраджэнне прыроды, надзея (на ўраджай), маладосць; *залаты* – шчасце і радасць, *белы* – дабро і спакой, *чырвоны* – каханне, і гэта акалічнасць надае вершу адценні святла, радасці, шчасця, дапамагае аўтару падкрэсліць важную думку: свет выдатны тым, што ён шматкаляровы.

Вывады

Такім чынам, онімы-хранонімы ў прааналізаваных творах для дзяцей валодаюць значным канатацыйным патэнцыялам, уяўляюць сабой “анамастычныя рэаліі”, якія з’яўляюцца асаблівымі знакамі часу. Такія аномастычныя адзінкі ў комплексе з іншымі мастацкімі сродкамі актывізуюць фантазію дзіцяці, інтэлектуальна ўзбагачаюць, спрыяюць эстэтычнаму выхаванню, фарміраванню любові і чуйнасці да роднага слова. У большасці сваёй гэта гаваркія онімы з празрыстай вобразнай асновай. Яны выяўляюць майстэрства пісьменніка эстэтычна тонка захапіць дзяцей выразным словам.

Літаратура

1. Подольская, Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская. – М. : Наука, 1978. – 200 с.
2. Реммер, С. А. Хронімі як асоблівы розрад власних імен : афтореф. дис. ... канд. філोल. наук : 10.02.02 / С. А. Реммер ; Дніпропетровськ. нац. ун-т. – Дніпропетровськ, 2005. – 18 с.

3. Шотова-Николенко, Г. В. Онімний прастір романів Ю. І. Яновскаго : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Г. В. Шотова-Николенко ; Одеськ. нац. ун-т ім. І. І. Мечнікова. – Одеса, 2006. – 21 с.
4. Аюпова, С. Б. Категории пространства и времени в языковой художественной картине мира [Текст]: (на материале прозы И. С. Тургенева) / С. Б. Аюпова // Филологические науки. – 2011. – № 1. – С. 43–53.
5. Волкова, С. Н. Функции периферийных онимов в художественном тексте (на примере хрононимов и геортонимов в романе О. Ермакова «Знак зверя») / С. Н. Волкова // Вестн. МГУ. Сер., Русская филология. – 2011. – № 1. – С. 29–34.
6. Бардакова, В. В. Специфика литературной ономастики детской художественной прозы : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / В. В. Бардакова ; Волгоград. гос. ун-т. – Волгоград, 2000. – 21, [1] с.
7. Шур, В. В. Уласнае імя ў мастацкім тэксце : манаграфія / В. В. Шур. – Мазыр : УА МДПУ імя І. П. Шамякіна, 2010. – 207 с.
8. Гируцкий, А. А. Белорусско-русский художественный билингвизм: типология и история, языковые процессы / А. А. Гируцкий ; под ред. П. П. Шубы. – Минск : Университетское, 1990. – 175 с.
9. Калашнікаў, Я. Якія колеры ў вясёлцы / Я. Калашнікаў. – Мазыр : Калор, 2010. – 68 с.
10. Дашкевіч, Г. Паўлік кніжачку чытае : вершы : для дзяцей малод. шк. узросту / Г. Дашкевіч ; маст. Г. С. Хінка-Янушкевіч. – Мінск : Юнацтва, 2001. – 46 с.
11. Вітка, В. Урокі роднага слова : вершы, казкі, апавяданні / В. Вітка ; уклад. Т. С. Тарасова ; маст. М. Р. Казлоў. – Мінск : Маст. літ., 2008. – 264 с. : іл.
12. Жывая крыніца : зб. вершаў : для малодш. шк. узросту / склад. І. А. Гімпель. – Мінск : Беларусь, 1997. – 238 с.
13. Вольскі, В. Месяц за месяцам: Каляндар беларускай прыроды / В. Вольскі. – Мінск : Маст. літ., 1975. – 96 с.
14. Шушкевіч, С. Птушыны ранак : вершы, казкі : для дашк. і малод. шк. узросту / С. Шушкевіч ; уклад. А. В. Вольскі ; маст. У. П. Свентахоўскі. – Мінск : Юнацтва, 2001. – 159 с. : іл.
15. Бардакова, В. В. «Говорящие» имена в детской литературе / В. В. Бардакова // Вопросы ономастики. – 2009. – № 7. – С. 48–56.
16. Рогалев, А. Имя и образ: художественная функция имён собственных в литературных произведениях и сказках / А. Ф. Рогалев. – Гомель : Барк, 2007. – 224 с.
17. Янкоўскі, Ф. Само слова гаворыць: Філагічныя эцюды, абразкі, артыкулы / Ф. Янкоўскі. – Мінск : Маст. літ., 1986. – 318 с.
18. Рагаўцоў, В. Адмыслоўцы : вершы / В. Рагаўцоў. – Мінск : Кнігазбор, 2007. – 32 с.
19. Ляшчынская, В. Слова ў паэзіі Янкі Купалы / В. Ляшчынская ; навук. рэд. А. І. Падлужны. – Мінск : Бел. навука, 2004. – 272 с.

Summary

In the article onimy-hrononymy as a special type of the proper names used by Belarusian writers in works for children are considered. Structural-semantyc features of such units are investigated, their functions are defined. The phenomena of hrononym's system correlation in children's works («game» of words, a pun, etc.) are analysed.

Паступіў у рэдакцыю 27.04.12.